

# Leszkó Erika: Nem kell félnünk a kerekítéstől!

Lassan másfél év telt el azóta, hogy az MNB 2008. március 1-jén bevonta a forgalomból az 1 és 2 forintos érméket, s ezzel egyidejűleg az 5-ös kerekítésről szóló szabály lépett életbe. Miközben szakmai szempontból teljesen világos volt, hogy a kerekítéssel egyszerűbbé válik a mindennapi élet a készpénzzel történő fizetések során, mégis sok aggodalom övezte a kerekítés bevezetését. A valóságban azonban a tények nem igazolták az előzetes félelmeket. A csak a fizetendő végösszegre vonatkozó, szimmetrikus irányú kerekítés miatt az 1 és 2 forintosok bevonásának nem volt inflációs hatása, az új kerekítési szabályok alkalmazása pedig nem jelentett különösebb nehézséget. Valójában nem is meglepő, hogy a kerekítés alkalmazása nem okozott zavart a gazdaságban, hiszen a fillérek 1990-es években történő bevonása miatt, Magyarországon már több mint egy évtizedes hagyományai vannak a kerekítésnek. Cikkünkben a magyar és számos külföldi gyakorlat ismertetésén keresztül bemutatjuk a kerekítési szabályok bevezetésének motivációit, illetve gazdasági racionalitását. Mivel Magyarországon reményeink szerint néhány év múlva euróval fogunk fizetni, érdemes különös figyelmet szentelnünk az eurozónában kerekítési gyakorlatot folytató országok tapasztalatainak tanulmányozására.

## BEVEZETÉS

Az árszínvonal és az árszerkezet változása miatt szinte minden országban időről időre felvetődik a kis címletű érmék forgalmazásának kérdése. Világszerte megfigyelhető jelenség, hogy a kis névértékű, alacsony vásárlóerőt megtestesítő érmék forgalomba történő kiáramlása jelentősen meghaladja a nagyobb érmecímletekét. Az átlagosnál lényegesen magasabb ütemű forgalomba áramlás oka, hogy e címletek alacsony vásárlóértékük miatt nem forognak a készpénzforgalomban, kicsapódnak, fiókok mélyén gyűlnek vagy elvesznek, egy részük külföldi turistáknál marad.

A kis címletű érmék használatának nemzetgazdasági költsége több tényezőtől áll, melyek közül a legnyilvánvalóbb a gyártási költség. Azokban az országokban, ahol döntés született a bevonásról, a kis címletű érmék gyártási költsége rendszerint jóval meghaladta a névértéküket, mégsem ez a kizárólagos indoka az érmék eliminálásának. A készpénzzel kapcsolatos egyéb költségek (forgalmazás, szállítás, feldolgozás, tárolás stb.) ugyanis, külföldi tanulmányok szerint, nemzetgazdasági szinten elérhetik a GDP 0,5–0,6%-át. Ezen költségek jelentős részét az érmeforgalom generálja, az érmék tekintélyes súlya és mennyisége miatt. A kis címletű érmék használatának korlátozására irányuló intézkedések meghozatalával – gyártás megszüntetése, bevonás, kerekítés előírása – összértékszámban milliárdokat takaríthat meg egy ország.

Cikkünkben áttekintjük, hogy milyen tényezők játszottak közre Magyarországon az 1 és 2 forintos érmék bevonásáról szóló döntés meghozatalában, hogyan sikerült a kerekítési szabály bevezetésével könnyebbé tenni a pénztárcákat és a mindennapi életet anélkül, hogy az az árak emelkedéséhez vezetett volna. Ezt követően bemutatjuk más országok témával

kapcsolatos gyakorlatát, tapasztalatait, és végül a kis címletű érmék használatával összefüggésben általános érvényű következtetéseket vonunk le.

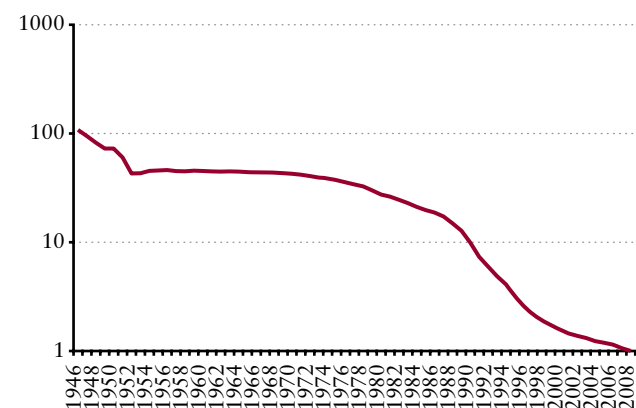
## MILYEN MEGFONTOLÁSOK VEZETTEK MAGYARORSZÁGON A KIS CÍMLETŰ ÉRMÉK BEVONÁSÁHOZ?

Az 1 és 2 forintos érmék vásárlóértéke az elmúlt évek során olyannyira lecsökkent, hogy az emberek hosszabb idő óta egyre kevésbé használták vásárlásaik során. Az érmékért jó ideje már semmit sem lehetett venni, csupán a napi bevásárlásokkal összefüggő, rendszerint kisebb összegű készpénzes tranzakciók pontos elszámolásához volt rájuk szükség. A következő grafikonon (1. ábra) jól látható, hogy a 2008-ban

### 1. ábra

#### Az 1 forintos vásárlóerejének csökkenése 1946 és 2008 között

(logaritmikusan ábrázolva)



Forrás: KSH, MNB-számítás.

1 egységet érő 1 forintos a forint 1946-ban történő bevezetésekor még 100 egységet ért, 1990-re azonban már elvesztette vásárlóértékének 90%-át.

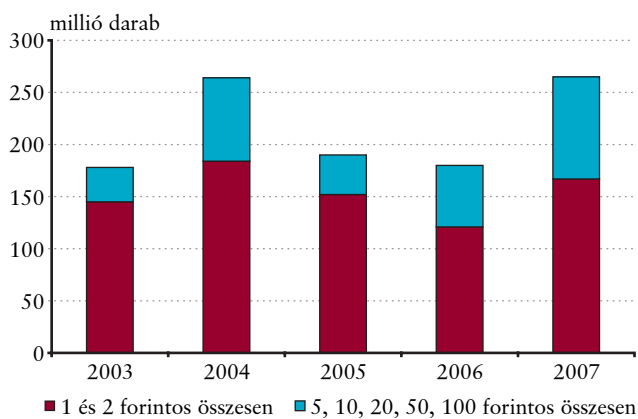
A készpénzben történő fizetés után visszajáró 1 és 2 forintos érméket a vásárlók nehéz kezelhetőségük (méretük, súlyuk) és alacsony vásárlóértékük miatt nem hozták újra forgalomba. Az 1 és 2 forintos érméket az áru- és italautomaták többsége nem fogadta el, így ez a tény is hozzájárult ahhoz, hogy a kis címleteket az emberek nem használták. A gyártott érmék mindinkább „egyszer használatossá” váltak, a jegybankból kikerülve az első fizetési tranzakciót követően túlnyomó részük pénztárcákban, perselyekben gyűlt vagy elkallódott, elveszett.

Az MNB naponta átlagosan közel 1 millió darab 1 és 2 forintosot fizetett ki a forgalomba, így pótolva a folyton kicsapódott mennyiséget. Az egy- és kétforintosok állandó utángyártása és forgalomból történő folyamatos kicsapódása – a „lyukas korsóba” történő víz töltéséhez hasonlíthatóan – jelentős többletráfordítást igényelt a Magyar Nemzeti Bank – s lévén, hogy az MNB közpénzből gazdálkodik – és az egész ország számára.

A 2. ábrán látható, hogy az éves érmegyártási mennyiségeknek átlagosan több mint 70%-át tette ki az 1 és 2 forintos érmék gyártása.

## 2. ábra

### Az MNB által gyártatott forgalmi érmék mennyisége 2003–2007 között



Forrás: MNB.

Az érmék forgalomban tartásának össztársadalmi költsége több tényezőtől áll. Az 1 és 2 forintos érmék bevonásáról szóló döntés meghozatalakor az érmék gyártási költsége kb. 5-6-szorosa volt a névértéküknek, mégsem ez volt a döntő indoka a bevonásnak, hanem az, hogy nem vettek részt aktívan

a készpénzforgalomban. Következésképpen, mivel az 1 és 2 forintosok nem töltötték be funkciójukat, forgalomban tartásuk akkor sem lett volna közgazdaságilag indokolt, ha az előállítás költségek a névértékük alatt maradt volna. Teljesen szükségtelen többlet terhet jelent ugyanis a gazdaság számára olyan címletű érmére költeni, amit az emberek haszontalan dolognak tekintenek.

Az 1 és 2 forintosok forgalomban tartásának társadalmi költségei jóval meghaladták az MNB-nél jelentkező, évi kb. 1,5 Mrd forintra tehető gyártási, raktározási, szállítási, feldolgozási költségeket. A bevonás miatti költségmegtakarítás nagyobb része ered abból, hogy a kereskedelemben, bankfiókokban, postákon nem merülnek fel a kis címletű érmék szállításával, tárolásával, feldolgozásával (számolás, rolnizás, csomagolás) kapcsolatos költségek. Össztársadalmi szinten jelentős tényező az a nyereség is, ami abból adódik, hogy a készpénzes tranzakciók (vásárlások, banki és postai be- és kifizetések) esetén nem kell a pénztárcákban keresgélni a kisméretű érméket, megszámlolva átadni vagy arra várni, míg a pénztáros felbont egy új rolni érmét, és odaadja a visszajárót. Ezek a jegybankon kívül eső költségek összességében 2-2,5 Mrd forintot tehetnek ki éves szinten.

A Magyar Nemzeti Bank tehát az 1 és 2 forintos érmék forgalomban betöltött egyre csökkenő szerepe és az érmék forgalomban tartásának fokozódó társadalmi költségei miatt döntött 2008. március 1-jei bevonásukról.<sup>1</sup>

## A KERÉKÍTÉS BEVEZETÉSÉVEL KAPCSOLATOS ELŐZETES FÉLELMEK, ÉS A VALÓSÁG

Az 1 és 2 forintos érmék bevonása miatt a készpénzes fizetések egységes rend szerinti lebonyolíthatósága és a kapcsolódó számviteli, adózási kérdések rendezése érdekében szükségessé vált a kerékítés törvényi szintű szabályozása.<sup>2</sup> A törvény hatálybalépése előtt számos, a valóságban alaptalannak bizonyult félelem látott napvilágot. Például az, hogy a kerékítés az egyes árucikkek árának emelkedését fogja eredményezni, vagy hogy a pénztárgépek átállítása hatalmas költségeket fog jelenteni a kereskedelmi szektor számára, amit továbbhárítanak a lakosságra. További aggodalom volt, hogy a kerékítési szabályok nem megfelelő ismerete miatt hosszú sorok lesznek a pénztáraknál.

Az MNB az 1 és 2 forintosok bevonása előtt, még 2007-ben megvizsgálta, hogy milyen inflációs hatása lenne annak, ha a kereskedők nem a kerékítési szabály szándékainak megfelelően járnának el, tehát nem a fizetendő végösszeget kerékíte-

<sup>1</sup> 10/2007. (X. 1.) MNB rendelet az 1 és 2 forintos címletű érmék bevonásáról.

<sup>2</sup> 2008. évi III. törvény az 1 és 2 forintos címletű érmék bevonása következtében szükséges kerékítés szabályairól.

nék, hanem az egyes árucikkek árát. A vizsgálat azt mutatta, ha minden árucikk árát felfelé kerekítenék, akkor legfeljebb 0,3 százalékos lehet az inflációs hatás, ha az árakat inkább felfelé – vagyis az 1-re és 6-ra végződő árakat lefelé, az összes többi felfelé –, akkor 0,2 százalék körüli, míg, ha az árakat szabályosan<sup>3</sup>, akkor a 0,1 százalékos sem érné el az áremelkedés.

Valójában a kereskedők az 1 és 2 forintos érték bevonása miatt nem árazták át az árucikkeket (ez egyébként hatalmas költséget jelentett volna), hanem a kerekítési törvény előírásai szerint csak az áruk fizetendő végösszegét kerekítették. Nemcsak a nagy bevásárló üzletláncok, hanem a kisebb üzletek is meghagyták a 9-re végződő ún. marketingárakat. A Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatósághoz és az Országos Fogyasztóvédelmi Egyesülethez sem érkeztek panaszok a kerekítéssel kapcsolatban. A 2008. márciusi fogyasztóiár-index adatai is azt mutatták, hogy nem volt inflációs hatása az 1 és 2 forintos érték bevonásának. (Az MNB külön megvizsgálta két tétel áralakulását ebből a szempontból, amelyek egységárai tipikusan alacsonyak, és vásárlásuk jelentős részben nem egyéb árukkal egyszerre történik. Az eszpresszó kávé esetében minimális, 0,1 százalékos áremelés történt februárhoz képest. Az újság esetében a szezonálisan kiigazított egyhavi árváltozás nem volt szignifikánsan eltérő a korábban megfigyelhető árváltozásokhoz képest.)

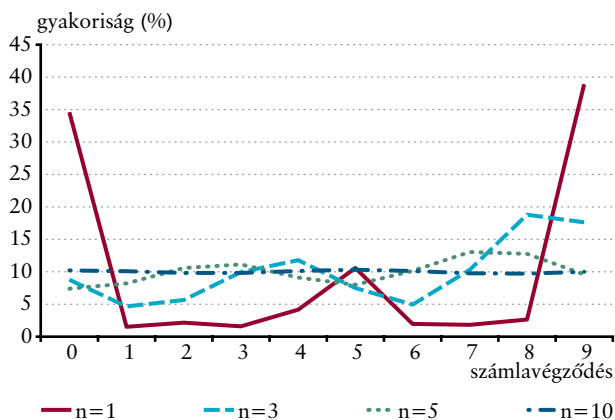
A következő grafikonon (3. ábra) bemutatjuk, hogy minél több tételt vásárolunk egyszerre, a számla végösszegének utolsó számjegye annál egyenletesebben oszlik el a 0-tól 9-ig tartó számjegyek között. Az ábrán látható, hogy 10 vagy annál több termék vásárlása esetén ugyanolyan valószínűsége lesz annak, hogy felfelé vagy lefelé fogja kerekíteni a pénztáros a fizetendő végösszeget, tehát több vásárlás átlagában a vásárló és a kereskedő azonos mértékben „nyer” vagy „veszít”.

A kerekítési törvény szövegezésénél fontos szempont volt, hogy ne növekedjen a gazdasági élet szereplőinek adminisztratív terhelése. Ezért a kerekítési törvény nem írja elő például a pénztárgépek átállítását. Kizárólag az adott vállalkozás üzletpolitikai döntésétől függ, hogy átállítja-e a pénztárgépeit úgy, hogy azok a vásárlások végösszegének kerekített összegét is képesek legyenek megjeleníteni a fizetési blokkon, vagy pedig a pénztáros fejben végzi el a kerekítést. További egyszerűsítést jelent, hogy a kerekítési törvény lehetőséget biztosít arra, hogy ne csak a készpénzben történő fizetés esetén alkalmazzák a kerekítést, hanem a bankkártyával történő fizetések esetén is, erről azonban a vásárlókat előzetesen tájékoztatni kell.

### 3. ábra

#### A 0-ra, 1-re stb. végződő számlák gyakorisága a feldolgozott élelmiszerek körében

(n=vásárolt áruk száma)



Forrás: MNB.

Az MNB az 1 és 2 forintosok bevonását megelőzően két ízben, 2007 október–novemberében, illetve 2008 februárjában készített az érték bevonásával kapcsolatos országos, reprezentatív felmérést a lakosság körében, melyet a bevonás után, 2008 áprilisában megismételt. A kutatási eredmények szerint a pénzügyi bevonását a megkérdezettek elsősorú többsége támogatta (2007. okt.–nov. 88%, 2008. febr. 90%, 2008. ápr. 93%). Az első felmérés során a válaszadók 85%-a, míg az utolsó felméréskor már 96%-a nem tartott attól, hogy az aprók bevonása befolyásolná saját anyagi helyzetüket.

A kutatás kitért a kerekítési szabályok ismeretének feltérképezésére is. Szinte minden megkérdezett tudta, hogy az egyes árucikkek árának kerekítése helyett a végösszeget kell kerekíteni. A megkérdezettek többsége az ötös kerekítés szabályainak megfelelően és jól kerekítette 0, illetve 5 végűre az adott számértékeket, a rosszul kerekítőknek főleg a 7-re végződő értékek kerekítése jelentett problémát. Az MNB a lehetőségek szerint minden érdeklődő kereskedőnek igyekezett eljuttatni a kerekítés szabályait bemutató színes matricát, plakátot, ezzel is segítve mind a vásárlók, mind a pénztárosok dolgát az első időszakban.

A kerekítés alkalmazása tehát az előzetes félelmek ellenére nem okozott zavart a gazdaságban, ami nem is meglepő, hiszen a kerekítés csak részben jelentett újdonságot. A fillérek bevonása után a gazdasági szereplők – a kerekítési szabályt tartalmazó külön jogszabály nélkül, a matematikai kerekítési

<sup>3</sup> Tehát az 1, 2, 6, 7-re végződő árakat lefelé, a 3, 4, 8, 9-re végződő árakat pedig felfelé.

szabály automatikus alkalmazásával – zökkenőmentesen álltak át a fillér nélküli életre.<sup>4</sup> Az 1 és 2 forintos érmék bevonása kapcsán pedig, a számos országban sikerrel használt ún. svéd kerekítés alkalmazásáról született döntés, melynek köszönhetően a bevonásnak nem volt inflációs hatása.

A következőkben bemutatjuk, hogy a világon számos olyan ország létezik, ahol hosszú évek, illetve évtizedek óta alkalmazzák sikerrel a kerekítést.

## KÜLFÖLDI ORSZÁGOK GYAKORLATA A KIS CÍMLETŰ ÉRMÉKKEL KAPCSOLATBAN

Azok az országok, amelyek a kis címletű érmék forgalomból történő bevonása vagy hiánya miatt, illetve használatuk csökkentése céljából kerekítési szabályt vezettek be, az ún. svéd kerekítést alkalmazzák. A svéd kerekítés felfelé és lefelé szimmetrikus irányú, a vásárlás végösszegének a legközelebbi forgalomban lévő pénzegységre történő kerekítését jelenti. A kerekítést rendszerint csak a készpénzes fizetések során alkalmazzák, átutalásoknál, bankkártyás fizetéseknél nincs rá szükség, hiszen akkor a pontos összeg kifizethető.

A skandináv országok élen járnak a kerekítési szabály alkalmazásában. *Svédországban* 1972-ben vonták be a forgalomból a korona váltópénzét, az 1 és 2 öres érméket, és a legközelebbi 5-re vagy 0-ra végződő értékre történő kerekítést alkalmazták egészen 1985-ig. 1985-ben vonták be a forgalomból az 5 és 25 öres érméket, 1992-ben pedig a 10 öres érméket. 2009. március 25-én leállították az 50 öre gyártását, mivel 2010. szeptember 30-án bevonják ezt az érmecímletet is és az 1 koronára történő kerekítést vezetik be a készpénzes fizetések során. A kerekítési szabályról törvény szól, így csak módosításra lesz szükség. Az 50 öres érmék bevonását a lakosság és a kereskedők 2/3-a támogatta. Az inflációs hatásvizsgálat azt mutatta, hogy az érmék bevonása és a kerekítés miatt nem lesz áremelkedés. *Norvégia* 1972-ben leállította az 1 és 2 öre gyártását, 1982-ben az 5 és a 25 öre gyártását, majd 1992-ben a 10 öre gyártását. *Dániában* 1973-ban bevonták a forgalomból az 1 és 2 öres érméket, 1989-ben az 5 és 10 öres érméket, 2008. október 1-jén pedig a 25 öres érméket. Mindkét ország minden esetben a legközelebbi forgalomban lévő érmecímletre történő kerekítést alkalmazta, melynek nem volt áremelő hatása.

A svéd kerekítés kifejezés 1990-ben vált közismertté, amikor *Új-Zélandon* bevonták a forgalomból az 1 és 2 centes érmé-

ket, s a legközelebbi 5-re vagy 0-ra végződő összegre történő kerekítés lépett életbe. Az új-zélandi kerekítési módszer a már két évtizedes múltat magának tudható és jól működő svéd mintán alapult. 2006-ban Új-Zélandon az 5 centes érmét is bevonták a forgalomból, ugyanis annyira elértéktelenedett, hogy az emberek egyre kevésbé használták. Évente 30 millió db 5 centest bocsátott forgalomba az új-zélandi központi bank, több mint 1 millió NZD (új-zélandi dollár) költséggel. Az 5 centesek bevonása előtt a központi bank közvéleménykutatás folytatására adott megbízást (AC Nielsen: Reactions to Proposed Changes to Silver Coinage, 2004. január). A kutatás szerint a lakosság 68%-a, a kereskedőknek pedig 70%-a támogatta a bevonást. Az új-zélandi központi bank közgazdasági osztálya és az új-zélandi statisztikai hivatal is megvizsgálta a kerekítés inflációs hatását, és arra az eredményre jutott, hogy az áremelkedés a háztartások kiadásaiban elhanyagolható. A készpénzes fizetésekre vonatkozó kerekítési szabályokat ajánlasként a kereskedelmi szövetség (New Zealand Retailers Association) tette közzé, amelytől a kereskedők saját üzletpolitikájuk szerint eltérhetnek, erről azonban tájékoztatniuk kell a vásárlóikat.

*Ausztráliában* 1990-ben leállították az 1 és 2 centes érmék gyártását, 1992 óta pedig nem bocsátanak ki ilyen érméket a forgalomba. Az ausztrál árfelügyeleti hatóság (Price Surveillance Authority) által kiadott kerekítési ajánlás csak a készpénzes fizetésekre vonatkozik. Az 1 és 2 centes érmék bevonásának meglepő mellékhatásaként figyelték meg, hogy a többi magasabb, 5 és 10 centes érmecímlet is nagy számban érkezett vissza a bankba („money box effect”). Ez a hatás egyébként Magyarországon is tapasztalható volt az 1 és 2 forintosok bevonásakor. A lakosság a befőttesüvegekben, dobozokban összegyűjtött többi érmecímletet is beváltotta a bankokban, postákon.

*Izraelben* 1991 áprilisában vonták be a legkisebb érmecímletet, az 1 agorát és az 5-re történő kerekítést vezették be a készpénzes fizetések során. 2008 januárjában az 5 agorát is bevonták, így 10 agorára történik a kerekítés. A bevonásról szóló döntést a közvélemény-kutatási eredmények szerint a lakosság 80%-a támogatta.

*Dél-Afrikában* 2002. március 31-én leállították az 1 és 2 centesek gyártását, *Szingapúr* pedig 2002. április 2-ától nem bocsát ki 1 centes érméket. Mindkét országban a centesek továbbra is törvényes fizetőeszközök maradnak, és minden készpénzes tranzakciót a legközelebbi 5 centre kerekítenek.

<sup>4</sup> A Magyar Nemzeti Bank a 2 és 5 filléres érméket 1992. szeptember 30-ig, a 10 és 20 filléres érméket 1996. október 1-jei, az 50 filléres érméket pedig 1999. október 1-jei határral vonta be a forgalomból [2/1992. (MK 30.), 2/1996. (MK 22) és 1/1999. (MK 23.) MNB hirdetemény]. A filléres érmék bevonása nem érintette a fillér mint elszámolási egység létét: a 9000/1946. (VII. 28.) ME rendelet – amely kimondja, hogy a magyar törvényes pénznem a forint, valamint azt, hogy a forint 100 fillérré oszlik – nem került módosításra, így továbbra is megmaradt a fillérről történő kalkulálás lehetősége.

A cseh jegybank 2003. október 31-én vonta be a cseh korona 10 és 20 helleres váltópénzét, és a fogyasztóvédelmi törvényben fektették le, hogy készpénzes fizetések során a vásárlások végösszegét a legközelebbi forgalomban lévő címletre kell kerekíteni. 2008. augusztus 31-én az 50 helleres érmét is bevonták, így 1 koronára kell kerekíteni. A cseh jegybank vizsgálata szerint a kerekítésnek nem volt inflációs hatása.

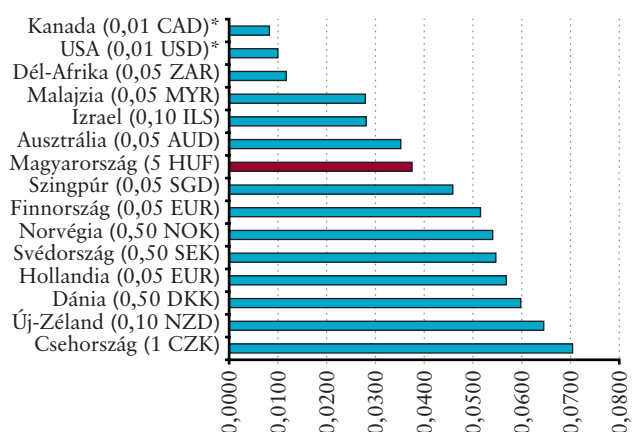
Malajziában 2008. április 1-jétől vezették be a legközelebbi 5 senre történő kerekítést, azonban az 1 senes érmék továbbra is törvényes fizetőeszközök maradnak, és 2 RM (malajziai ringgit, 1 ringgit = 100 sen) összegig el kell fogadni fizetésül. A kerekítést mind a készpénzes, mind pedig a készpénz nélküli (bankkártya, elektronikus fizetés, csekk) fizetések esetében alkalmazni kell.

Az előzőekben bemutatott valamennyi országban tehát a kis címletű érmék csekély vásárlóértékük miatt nem vettek részt a készpénzfizetési forgalomban, ezért a bevonásukról és/vagy a legközelebbi magasabb érmecímletre történő kerekítésükről hoztak döntést.

A következőkben (4. ábra) közösen ábrázoljuk a vizsgálatunkban szereplő országokat, és sorrendbe állítjuk őket aszerint, hogy vásárlóerő-paritáson mennyit ér az az érmecímlet, amire az adott országban érvényes kerekítési szabály szerint történik a kerekítés. Kanada és az USA (mely országokról a későbbiekben még lesz szó) csak az érdekesség kedvéért került a

#### 4. ábra

##### A kerekítést folytató országokban legkisebb aktívan használt érmecímlet értéke 2007-es vásárlóerő-paritáson (PPP)<sup>5</sup>



\* Kanadában és az USA-ban még nincs kerekítés, csak az összehasonlítás kedvéért szerepelnek a táblázatban.

Forrás: kerekítés – a nemzeti kibocsátó hatóságok honlapjai; PPP értékek – az IMF honlapja

táblázatba, jelenleg ezen országokban még nem vezették be a kerekítést, az 1 centes érmék forgalomban vannak. A nemzetközi összehasonlításból látható, hogy Magyarország „nem lőtt föl” az 5-re történő kerekítés bevezetésével.

#### AZ 1 ÉS 2 CENTES ÉRMÉK HASZNÁLATA AZ EUROZÓNÁBAN

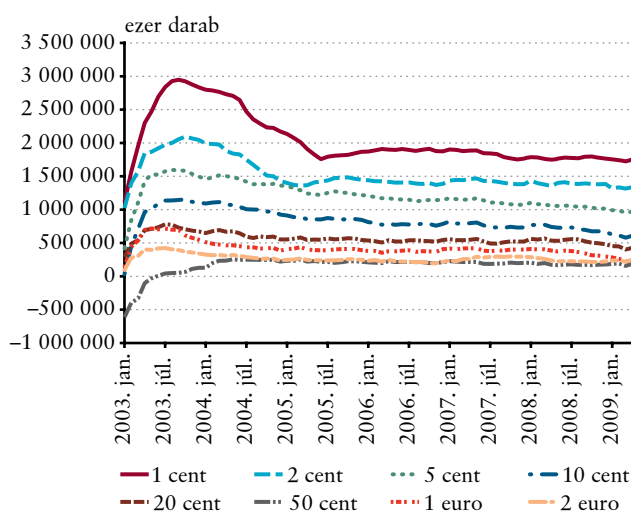
Az 1 és 2 eurocentes érmék vásárlóereje az európai árszínvonal mellett meglehetősen alacsony, az emberek egyre kevésbé használják fizetések során, a pénztárcáikból rendszeresen kiürített kis címletű érmék nem kerülnek vissza az aktív készpénzforgalomba. Ezzel magyarázható, hogy az 1 és 2 centes érmék 2002. január 1-jei bevezetése után ezen érmék forgalomba áramlása jóval meghaladja a többi érmecímlet forgalomba áramlásának mértékét.

Jelenleg kb. 19 milliárd darab 1 centes és 16 milliárd darab 2 centes érme van forgalomban, amely együttesen a forgalomban lévő érmeállomány több mint 40%-át teszi ki. Az 5. ábrán látható, hogy az euro bevezetés után 1,5 évig nőtt az 1 és 2 centesek forgalomba áramlása, majd 2005-ig történő enyhe csökkenés után beállt egy viszonylag állandó szintre. Ez azt jelenti, hogy az 1 és a 2 centes érmék 10%-a, vagyis 1,9, illetve 1,6 milliárd darab évente kicsapódik a forgalomból, ezért ezt a mennyiséget minden évben újra pótolni kell.

#### 5. ábra

##### A forgalomban lévő euroérmék állományváltozása darabban 2003 és 2009 között

(minden év adott hónapjában és az azt megelőző év azonos hónapjában fennálló állományok különbségei)



Forrás: EKB.

<sup>5</sup> A vásárlóerő-paritás méri, hogy mennyi terméket és szolgáltatást lehet vásárolni egy valutában (USD-ben) egy másik valutához mérve, ezzel figyelembe véve a különböző országokban eltérő árakat.

Finnországban és Hollandiában az 1 és 2 centes euroérmékből a készpénzforgalom részére nem történik gyártás, mivel a készpénzes fizetések során nem használják az 1 és 2 centes érmeiket, és a kereskedelmi fizetések végösszegét a legközelebbi 5 centre kerekítik.

*Finnországban* 2000-ben törvény született, mely 2002. január 1-jétől előírja a készpénzben történő fizetések kerekítését. Mivel Finnországban meglehetősen elterjedt a bankkártyával történő vásárlás, ezért a törvényt 2002 júniusában módosították annak érdekében, hogy a kerekítést kártyával lebonyolított fizetésekre is lehessen alkalmazni.<sup>6</sup> A kerekítési törvény a finn márkával kapcsolatos korábbi tapasztalatokon alapul, amikor a legkisebb érmecímlet a 10 penny volt, amely 70%-át tette ki a forgalomban lévő érmék mennyiségének. A 10 pennys érmék használatának csökkentése érdekében 1980-ban bevezetett kerekítési szabály életbelépését az érintett gazdasági szereplők széles körével folytatott konzultáció előzte meg.

Az 1 és 2 centes érmékkel kapcsolatos döntésnél az az érv is felmerült, hogy nem lenne ésszerű a legkisebb nemzeti pénzérménél kisebb értékű érmét forgalomba bocsátani (10 penny=1,7 eurocent), továbbá az üzleteknek egyszerűbb és olcsóbb nyolc érmecímlet helyett csak hatot kezelni. A kötelező kerekítés miatt tehát Finnországban váltópénzként nincs szükség az 1 és 2 centes érmékre.<sup>7</sup> Az 1 és 2 centes érmék az euroövezethez tartozó más országokkal megegyezően itt is törvényes fizetőeszköznek számítanak, tehát fel lehet használni fizetésül a meglévő 1 és 2 centes érmeiket, a számla végösszegének kerekítése azonban jelentősen csökkenti a használatukat. A finn fogyasztóvédelem álláspontja szerint a finnországi kiskereskedők megtagadhatják az 1 és 2 centes érmék elfogadását, feltéve, ha erről az üzlet bejáratánál jól láthatóan és egyértelműen tájékoztatják ügyfeleiket.

*Hollandiában* a fizetési rendszer racionalizálására létrejött társadalmi fórum (MOB)<sup>8</sup> javaslatára 2004. szeptember 1-je óta nyílik lehetőség a készpénzes fizetések végösszegének a legközelebbi 5 centre történő kerekítésére. Az eljárást a „szereződések szabadságának” elve alapján a kereskedők szabadon választhatják és alkalmazhatják, amennyiben ezt előre (az üzlet bejáratánál és a pénztáraknál) tudatják vásárlóikkal. A szabály szerint a vásárlás tételeit nem, csak a végösszeget kerekítik. A kerekítési szabály elektronikus úton lebonyolított tranzakciókra nem vonatkozik, illetve az 1 és 2 centes érmék

törvényes fizetőeszköz státusát nem befolyásolja. A tapasztalatok szerint a kerekítés egyszerűsítette a vásárlások lebonyolítását és csökkentette a készpénzforgalom teljes költségét. A kerekítés nem növelte és nem növeli az árszínvonalat, mert azonos arányban fordulnak elő kerekítések lefelé és felfelé.

Hollandiában az eurokészpénz bevezetése előtt, a guilden időszakában is alkalmaztak már kerekítési szabályt 1983-tól kezdve, így voltak már tapasztalataik a kerekítéssel kapcsolatban. Az 1 és 2 centes érmékkel kapcsolatos kerekítési szabály bevezetését 2004 áprilisától egy másfél hónapig tartó kísérleti periódus előzte meg, mely során a hollandiai Woerden városában 150 kereskedő kezdte meg a kerekítési szabály alkalmazását. Ezen kísérleti időszak célja az volt, hogy felmérje a kerekítés újra történő bevezetésének támogatottságát a vásárlók, a kereskedők, illetve a bankok körében. A vizsgálati eredmény szerint a kereskedők, illetve a bankok erősen szorgalmazták a kerekítési szabály alkalmazását (95%), a vásárlók döntő többsége szintén támogatta a kerekítést (83%), míg a kerekítést nem támogató vásárlók aránya a kezdeti 32%-ról a másfél hónapos kísérlet alatt a felére, 16%-ra csökkent. Becslések szerint Hollandiában a kereskedők készpénzkezeléssel kapcsolatos költségei évi 30 millió euróval csökkentek a kerekítési szabály teljes körű alkalmazása következtében, s ehhez jön még az 1-2 centes érmék gyártásával, raktározásával, feldolgozásával kapcsolatos költségmegtakarítás. 2004 óta ugyanis nem gyártanak 1 és 2 centest a készpénzforgalom számára.<sup>9</sup>

Az Európai Bizottság 2006 novemberében felmérést<sup>10</sup> készített az euroérmék és bankjegyek használatával kapcsolatos elégedettségéről. A felmérés szerint a megkérdezettek 36%-a soknak tartja az euroérme címletek számát. Ez a több mint 1/3-os érték a 12 eurozónabeli ország átlaga, az egyes országok lakosainak elégedettségét tekintve jelentősek a különbségek. A címletek számát tekintve Finnországban a legkisebb az elégedetlenség (9%) (ott viszont tudjuk, hogy nincsenek forgalomban az 1 és 2 centes érmék), utána Németország következik 14%-kal. Németország esetében érdemes megjegyezni, hogy az 1 pfennig érme – elinflálódott vásárlóértéke ellenére is – törvényes fizetőeszköz volt egészen az euro bevezetéséig. A legtöbben Olaszországban (64%), Belgiumban (61%) és Luxemburgban (59%) gondolják úgy, hogy túl sok érmecímlet van forgalomban. Azon válaszadók közül, akik túl soknak tartják az eurocímletek számát, 87% az 1 centesek, 82% pedig a 2 centesek megszüntetését tartja kívánatosnak.

<sup>6</sup> Act on rounding of euro payments No. 890/2000 (2000. október 27.), módosítva No. 496/2000 (2002. június 14.).

<sup>7</sup> Ezért csak a gyűjtők számára vernek címletenként 1,5-1,5 millió darabot.

<sup>8</sup> A Social Forum on the Payment systems (MOB) 2003 januárjában jött létre abból a célból, hogy megvizsgálja, milyen módon lehetne javítani a fizetési rendszer hatékonyságát. A MOB tagjai a kereskedők, a banki szektor és a fogyasztók képviselői szervei.

<sup>9</sup> Hollandiában 1-2 centeseket csak az érmegyűjtők részére vernek 150-200 ezer darabot a díszcsomagolású éves forgalmi érme sor (year-set) és a rolnizott kivitel (roll-set) céljából.

<sup>10</sup> The eurozone, 5 years after the introduction of euro coins and banknotes. Analytical report 2006. november. *Eurobarometer*.

Az eurozónához újonnan csatlakozó országok közül Szlovákiában is elégedetlen a lakosság az 1 és 2 centes érmék használatával, hiszen az euro bevezetése előtt a legkisebb érmecímlet (50 hal = 0,5 SK) 1,7 centet ért. Ezért felmerült az a javaslat – melyet a parlament is tárgyalt –, hogy az 1 és 2 centes érmék használatának csökkentése érdekében kerekítési szabályt kellene bevezetni.

Bár más eurozónabeli országokban is felvetődött, hogy szükség lenne az 1 és 2 centes érmék iránti kereslet csökkentése érdekében kerekítési szabály bevetésére, mégis Finnországon és Hollandián kívül egyelőre más ország még nem csatlakozott az 1-2 centeseket nem használók táborához. Ez legfőképpen azzal magyarázható, hogy a döntéshozók félnek olyan intézkedést hozni, ami gyengítheti a lakosság euróba vetett bizalmát, azon tény ellenére, hogy azokban az országokban (beleértve az eurozónán kívüli országokat is), ahol kerekítési szabályt vezettek be, a kerekítésnek nem volt kimutatható inflációs hatása. Részben érthető az aggodalom, hiszen emlékezzünk csak az euroátállás körüli ún. „teuro-vitára”<sup>11</sup>, amikor a lakosság a valóságosnál magasabb inflációt érzékelt. A kerekítést bevezető országok legfőbb aggodalma az volt, hogy a kereskedők felfelé fogják majd kerekíteni az egyes termékek – főleg a 8-ra és 9-re végződők – árát. Ez a félelem alaptalannak bizonyult. Egy 2005-ben készült tanulmány (El Hehity, Hoesl, Kirchler) rámutatott arra, hogy az euroátállás utáni kezdeti sokk elmúltával a kereskedők ugyanolyan szívesen élnek a marketingárrakkal, mint az euroátállás előtt, ehhez pedig egyes esetekben éppen, hogy csökkenteniük kellett az árakat.

A finn és holland példa tanulsága, hogy az ország pénzforgalma számára felesleges többletterhet jelentő 1 és 2 centes érmék használata problémamentesen és minden gazdasági szereplő megelégedésére csökkenthető a kerekítés alkalmazásával. A kerekítéssel kapcsolatos esetleges félelmek pedig jó kommunikációval, az érintettekkel történő konzultációval kezelhetők.

## KÉT ORSZÁG, AHOL TÖBB ÉVTIZEDES VITA FOLYIK A KIS CÍMLETŰ ÉRMÉK BEVONÁSÁRÓL

Az előzőekben bemutatott pozitív példák sora után joggal merülhet fel a kérdés, hogy két olyan fejlett ország, mint az USA és Kanada, miért nem vonták még be a forgalomból a ma már semmit sem érő 1 centes érméiket? A kis címletű érmék bevonásáról hosszú ideje folyik a vita ezekben az országokban, nagyon sok cikk, tanulmány jelent meg pró és kontra.

Az amerikai törvényhozás elé 1989 óta már számos alkalommal beterjesztették az 1 centes (penny) érmék gyártásának leállításáról és az 5 centre történő kerekítésről szóló javaslatot,<sup>12</sup> azonban mind ez ideig sikertelenül. Az idén 100. évfordulójukat ünneplő pennyk mára teljesen elértéktelenedtek, az automaták sem fogadják el, így a vásárláskor visszakapott érméket az emberek rendszeresen kiürítik a pénztárcáikból. Az Egyesült Államok számára évente kb. 900 millió dolláros veszteséget jelent a névértéküket jelentősen meghaladó költségű pennyk gyártása és kezelése. A pennyk bevonása ellen érvelők legfőbb aggodalma, hogy a kerekítés áremelkedést okozna. Robert M. Whaples közgazdász egyetemi professzor azonban egy kétszázézer vásárlási tranzakciót vizsgáló tanulmányában bemutatta, hogy teljesen alaptalan ez a félelem, és a rosszabb szociális helyzetűek által vásárolt termékek esetében sem mutatható ki áremelkedés a kerekítés miatt. A pennyk megtartását támogatókat főként érzelmi okok motiválják, hiszen az 1 pennys érmék az első republikánus elnököt, Abraham Lincolnt ábrázolják. A másik nagy lobbierőt pedig a cink bányászati ipar jelenti, ugyanis a pennyk 97,5%-ban cinket tartalmaznak.

Kanadában hasonló a helyzet, mint az USA-ban, a pennyk elvesztették értéküket az elmúlt száz év alatt, ezért folyamatosan kicsapódnak a forgalomból. A Desjardins Group kutatói által készített tanulmány szerint évente 150 millió dolláros költséget jelent az ország számára a pennyk forgalomban tartása. A vizsgálat számításba veszi azt is, hogy a készpénzes vásárlásoknál a pennyk kezelése átlagosan 2 másodperces idővesztést okoz, s figyelembe véve a kanadai átlagbéreket, arra a megállapításra jut, hogy a pennyk bevonásának legnagyobb nyertesei a fogyasztók lennének. A tanulmány rámutat továbbá arra, hogy az 1 centesek bevonásának társadalmi elfogadottságát nagymértékben növelné, ha minél nagyobb publicitást kapnának azok a kutatások, amelyek bebizonyították, hogy a kerekítésnek nincs inflációs hatása.

Mindkét ország esetében elmondható tehát, hogy nem racionális gazdasági érvek, hanem a nemzeti tradíciókhoz való ragaszkodás és különféle lobbierdekek tartják életben a pennyket.

## KÖVETKEZTETÉSEK

Az 1 és 2 forintos érmék 2008-ban, illetve a fillérek 1990-es években történő bevonásával, továbbá a kerekítési gyakorlat kapcsolatos magyarországi tapasztalatok nagyban hasonlítanak a külföldi tapasztalatokhoz. A kis címletű érméket a gazdasági élet szereplői azok csekély vásárlóértéke miatt nem

<sup>11</sup> Teuro: a „teuer” (drága) és az „euro” szavak összetételéből, kifejezve azt, hogy Németországban a lakosság úgy érzékelt, hogy az áruk és szolgáltatások árai a hivatalos számoknál jobban emelkedtek.

<sup>12</sup> Legal Tender Modernization Act.

használták, ezért ezen érmék bevonása mind a lakosság, mind a kereskedők körében jelentős támogatottsággal bírt.

A bevonás következtében a készpénzes fizetések során szükségessé vált kerekítési szabály zökkenőmentes átállást biztosított a gazdaságok számára a kis címletű érmék nélküli életre. A kerekítéssel kapcsolatos előzetes félelmek ellenére az inflációs tévyszámok igazolták a korábbi kutatások eredményét, mely szerint az áruk fizetendő végösszegének szimmetrikus irányú kerekítése nem okoz áremelkedést. A kerekítési szabályok alkalmazásával – melyek egyszerűen elsajátíthatóak –, csökkennek a zavartalan fizetési forgalom biztosításának társadalmi költségei, egyszerűbbé, könnyebbé válik az élet.

A kis címletű érmék bevonásának, illetve a kerekítési szabályok alkalmazásának sikerét jelentősen növelheti az érintett gazdasági szereplők – lakosság, kereskedők, pénzügyi szféra – mielőbbi és minél szélesebb körű bevonása a döntés-előkészítésbe, illetve tájékoztatásuk a szükséges tudnivalókról. Mindezekon túl pedig a cikkünkben bemutatott két eurozónabeli ország gyakorlatának fontos tanulsága, hogy a nemzeti érmékkel kapcsolatos kerekítés során nyert korábbi kedvező tapasztalatok nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy ne okozzon gondot a gazdaságban az 1 és 2 centesek használatának mellőzése, illetve a kerekítéssel egyszerűbbé, gyorsabbá váló fizetési forgalomból mindkét oldal – vásárló és eladó – egyaránt profitáljon.

### FELHASZNÁLT IRODALOM

AUBRY, J.-P.–DUPUIS, F.–GERMAIN, G. (2007): Should we stop using the penny? *Desjardins Economic Studies*.

AUBRY, J.-P.–DUPUIS, F.–VACHON, H. (2008): 100th anniversary of the Canadian penny. *Desjardins Economic Studies*.

BRITS, H.–WINDER, C. (2005): Payments are no free lunch. *De Nederlandsche Bank Occasional Studies*.

DE HEIJ, H.–KIPPERS, J. (2004): *Efficient cash payments with euro coins and banknotes in the Netherlands*. De Nederlandsche Bank.

EFMA (2005): *The Future of Cash*.

EL SEHITY, T.–HOEZL, E.–KIRCHLER, E. (2005): Price developments after a nominal shock: Benford's Law and psychological pricing after the euro introduction. *International Journal of Research in Marketing*.

EUROPEAN COMMISSION (2006): The eurozone, 5 years after the introduction of euro coins and banknotes. Analytical report. *Eurobarometer*.

WAKE FOREST UNIVERSITY (2006): Professor's research supports eliminating penny. *WFU News Service*.

WHAPLES, R. (2007): Time to eliminate the penny from the U.S. coinage system: new evidence. *Eastern Economic Journal*.